

La legislació proteccionista espanyola davant del comerç dels immigrants maltesos de València a principis del món contemporani

Josep Cristià Linares Bayo
linares@edu.uji.es

I. Resum

166

A les darreries de l'Antic Règim es va començar a gestar un augment de les relacions comercials mediterrànies entre les diferents potències europees occidentals. En eixe context, cal situar el comerç tèxtil i del cotó entre l'arxipèlag maltés i els territoris hispans, com a avantsala dels canvis estructurals que s'albiren amb l'arribada de la revolució industrial. Els maltesos instal·laran les seues botigues en els principals centres urbans valencians, i esdevindran d'antuvi un rival comercial per als manufacturers tèxtils locals, que veuen perillar la seua preeminència en el sector de la mercaderia de la vara. És per això que, de manera progressiva, s'anirà promulgant el corpus legislatiu proteccionista que tractarà de controlar les activitats econòmiques dels estrangers, entre ells els maltesos. Aquest serà l'estatus quo des de 1771 fins a la segona dècada del segle XIX, en què el comerç maltés es redirigirà envers altres ports europeus i, deixarà, per tant, de tenir aquest paper tant decisiu en context valencià.

L'article és el fruit d'un treball d'investigació elaborat a partir de les dades que disposem en els arxius històrics municipals i provincials de les principals ciutats valencianes on hi hagueren contingents de comerciants maltesos: València, Castelló de la Plana, Alacant, Oriola, Xàtiva i Elx. La documentació fonamental prové dels fons del Tribunal de Comerç de l'Arxiu Històric Municipal de València, així com de les successives matrícules d'estrangers dels municipis esmentats, a més a més del creuament de dades amb els protocols notariais existents que fan referència a les possessions rústiques i urbanes dels individus maltesos en terres valencianes. Els resultats que establim en les conclusions ens han permès observar com els comerciants locals van influir notablement en la promulgació d'aquesta legislació proteccionista que pretenia defensar els seus interessos front als comerciants foranis.

Paraules clau: manufactura tèxtil, cotó, gremi de mercaders de la vara, legislació proteccionista, maltesos, comerç.

II. Introducció

L'auge de la revolució industrial i la necessitat d'una matèria primera com el cotó en brut, així com els teixits que es comerciaran en els diferents ports mediterranis, constituïran els principals eixos de l'intercanvi entre les potències europees. A poc a poc, els tractants estrangers, entre els que cal situar principalment francesos i italians, aniran fent-se lloc entre les elits empresarials i gremials d'algunes ciutats espanyoles. Açò fou el que va succeir amb els maltesos a València, el col·lectiu dels quals se va anar erigint com un dels més importants en la venda i revenda de productes manufacturats tèxtils,

almenys fins que es va crear el gremi de mercaders de vara de València el 1764, agrupació en la qual també van tindre un paper primordial des de la seua gènesi.

En eixe context, sorgixen les primeres veus crítiques dels empresaris locals que veuen perillar els seus comerços a favor d'estrangers francesos i maltesos, principalment, que s'instal·laren estratègicament en els barris més cèntrics de les ciutats, com és el cas del carrer dels Maltesos de València, ubicada en ple barri del Mercat. És per això que, amb relativa celeritat, es promulgaran diverses lleis proteccionistes que intentaran posar fre a esta preeminència externa, fet que s'ha pogut testificar amb la present investigació, que pretén aortar noves addes per a l'estudi de les comunitats comercials estrangeres dels segles XVIII i XIX.

III. Objectius

Tal i com hem apuntat en la introducció i es conclou al final de l'article, l'objectiu principal d'aquest treball d'investigació ha estat la recopilació legislativa en matèria de regulació comercial per tal de demostrar el paper influent que tingueren els mercaders de la vara de València a l'hora de demandar mesures proteccionistes que feren front al creixent comerç tèxtil estranger, encapçalat pels francesos i pels maltesos.

IV. La legislació proteccionista i la presència dels maltesos en terres valencianes

La metodologia ha combinat recopilacions de dades d'arxiu, fent ús de la història serial quantitativa, d'una banda i; de l'altra, hem revisat tota la legislació espanyola de les tres darreres dècades del segle XVIII i les dues primeres dècades del segle XIX, en matèria de comerç i de relacions econòmiques amb les principals potències del Mediterrani occidental.

Encara que la legislació en matèria d'estrangeria es desenvolupa de manera vertaderament primordial a finals del segle XVIII i principis del segle XIX, cal constatar que la presència forana (francesos, italians, maltesos...) en els regnes peninsulars, havia començat a refermar-se en en la centúria anterior, de manera particular en centres comercials de primer orde, entre els quals cal citar a la ciutat d'Alacant. També el port de València va mantindre relacions comercials amb els maltesos des d'èpoques primigènies, encara que en aquesta plaça portuària és més freqüent trobar referències documentals a partir del primer terç

de segle. En la majoria dels casos, es tracta confiscacions dutes a terme en el Grau pels guardes de la duana, ja que el contraban era freqüent encara, com per exemple en una confiscació perpetrada sobre els súbdits maltesos Miguel Portaceli i Miguel Ángel Gatzara, l'any 1739, sobre alguns ultramarins que «*se introduzian cautelosamente en perjuicio de dichas rentas*»¹. Una dècada després, el 1749, pertanyent als mateixos lligalls consultats, s'esdevé un altre episodi succeït en el Grau de València, en el qual s'intercepten «*tres chupas de tela de seda, la una color verde, bordada de oro, la otra blanco, con igual bordado y la otra asimismo color blanco también bordadas de oro y flores de barios colores= Y al otro le encontraron seis pañuelos blancos ordados de hilo*» creient que es tractava de comerç il·legal dut a terme per maltesos.

No obstant això, no serà fins el 1771 quan, de manera decidida, es començarà a legislar en relació a la presència massiva de comerciants de l'arxipèlag, no sense els interessos subjacents dels comerciants locals autòctons, tal com hem apuntat anteriorment, que en més d'una ocasió veuen amenaçada la seua economia a causa de la consolidació progressiva dels illencs en el mercat a xicoteta escala. Qualsevol altercat o pràctica comercial dubtosa duta a terme per estrangers, servirà d'excusa per a pressionar a l'administració i a la monarquia per a promulgar lleis que controlen aquest comerç presumptament fraudulent o il·legal. Cal observar que aquesta legislació proteccionista promoguda per les elits comercials locals, tant de València com de la resta d'urbs espanyoles, tindrà lloc quan els maltesos hagen aconseguit estendre la seua influència al llarg del territori peninsular.

L'origen de la llei de 1771 es fonamenta en les pràctiques dutes a terme en ports andalusos com a Santa Maria, Xerés, Màlaga i Sanlúcar, així com en la denúncia dels mercaders de vara de Cadis, que publiciten el presumpte abús pels mètodes utilitzats pels comerciants maltesos transeünts. El senyor Sebastián Gómez de la Torre², cavaller de l'Orde de Santiago i Intendent General de l'Exèrcit, rep la comunicació del Secretari de la Reial Junta de Comerç, Luis d'Alvarado, en la qual es procedeix:

...contra diferentes malteses transeuntes, y establecidos en los referidos pueblos, por el desarreglado abuso, y perjudicialísimo metodo con que hacen el comercio en muy copiosas cantidades de géneros faltos de marca, y ley, falsos, y aparentes de que se les hizo aprehensión en el Puerto de Santa María, y Xerez de la Frontera, vendiendolos fraudulenta, y ocultamente, y muchos al fiado con altos precios; cometiendo otros varios excessos en

¹ Arxiu del Regne de València (ARV). Batllia. Any 1739. Lletre PI. Núm. 2101.

² Expediente formado en razón a la Resolución de la Junta General de Comercio sobre el modo como debe permitirse el comercio a los naturales de la isla de Malta en estos reinos. Arxiu Històric Municipal de València (AHMV). Tribunal de Comerç. Caixa 77. Núm. 1. Any 1771.

perjuicio del Estado, y causa pública, queriendo prevalerse de aparentes domicilios, que suponen, y violentando los Tratados de Paces y demás privilegios, que les están concedidos...

169

Pels motius relatats, es demanda que els maltesos que es trobaren amb casa i botiga fixa en les ciutats espanyoles i volgueren continuar en els seus comerços, haurien de renunciar en el terme de vuit dies als seus furs i domicilis, aveinant-se com a vassalls de sa majestat.

Però davant del document de 1771 també sorgixen veus que demostren la seua parcial disconformitat. De fet, El senyor Juan Baptista Gabarri, Agent General de la Nació Maltesa en terres hispanes, a principis de 1772 recorre a la Junta General de Comerç i Moneda. Gabarri argumenta que la dita Orde, en la qual els maltesos amb comerços que foren casats a Malta havien de portar les seues dones amb ells en el termini d'un any, generava un cert malestar entre el col·lectiu. Concretament, s'adduïx a la dificultat o quasi impossibilitat de dur a terme aquest capítol, ja que no poden obligar-les que «*passen el mar*», a banda que és molt probable que a Malta no els permeteren eixir cap a terres peninsulars.

A més, junt amb aquesta reclamació, s'inclou la possibilitat de resistència de les esmentades dones a abandonar la seua pàtria perquè, en alguns casos, també estan desenvolupant una important labor comercial, ja que ajuden als seus marits en les tasques d'intercanvi amb Espanya i amb altres potències, i esdevé imprescindible la seua permanència en l'arxipèlag per a poder controlar eixa part del negoci familiar, que es complementava a l'executat pels seus cònjuges dellà el mar.

Gabarri³ demana al rei «*relevar a los malteses casados en su Ysla, u otra parte, que ya tienen casa y tienda fija de la obligación de conducir a estos Reinos sus mugeres, expidiendo a este fin la orden de declaración o dispensa correspondiente...*». Al mateix temps, proposa que, amb l'excepció exposada, s'aplique l'orde d'11 de gener de 1771 amb els maltesos que vingueren novament d'ara en avant a Espanya.

Aquest recurs és estudiat per la Junta General, per la qual cosa sol·licita les dades dels maltesos que han atorgat les escriptures previngudes en la Reial Orde en la ciutat i els pobles del Regne de València, per cerciorar-se de quants d'ells són casats a Malta o una fora d'Espanya. També es requereix quants han portat ja a les seues dones a la península i quantes romanen a les illes encara. Per últim, s'han de referir aquells barons que no han complit el requeriment de l'esmentada ordre. És per això que, en les diferents escriptures que se sol·liciten als maltesos instal·lats en els pobles valencians, apareixen

³ AHMV. Tribunal de Comerç. Caixa 82. N. 3. Any 1772.

tot tipus de dades socials i familiars sobre el lloc d'origen, filiacions i apreciacions particulars sobre el comerç dels mateixos.

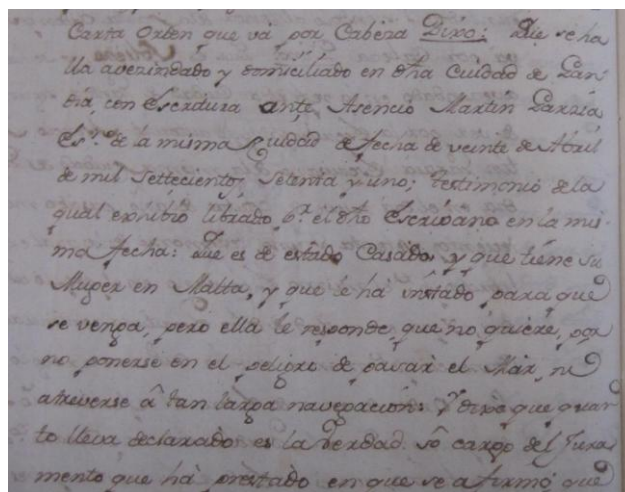
170

Figura 1. Mapa de les principals ciutats i poblacions del Regne de València amb contingents de comerciants maltesos establerts entre 1770 i 1810

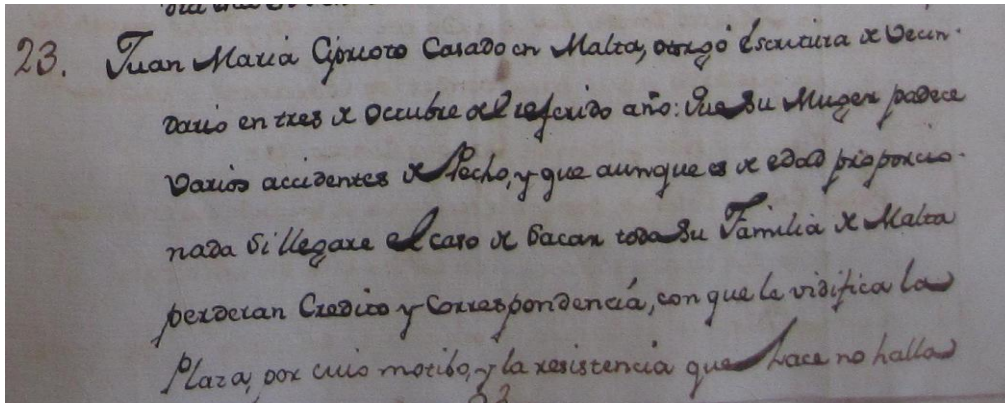
En contestació a l'informe, es fa saber als Diputats del Gremi de mercaders de vara de la ciutat de València «*de que no molesten en esta materia a los malteses casados, ya avecindados, hasta nueva Orden*», i moltes escriptures reflectixen la impossibilitat apuntada prèviament per part de les dones malteses a instal·lar-se obligatòriament a Espanya, tal com podem apreciar en els següents exemples. Les raons que s'adduïxen són d'índole divers, però principalment s'arreglen de tipus sanitari (malalties comunes), a causa de l'edat avançada, pel fet de dur a terme tasques comercials que no poden abandonar o simplement per no voler fer-se a la mar pels perills que això puga comportar:

Figura 2. Fragment de l'escriptura de Declaració de Juan Demech⁴, maltès establert en la ciutat de Gandia en 1772, en el qual figuren les raons que al·lega la seua dona per no vindre a Espanya

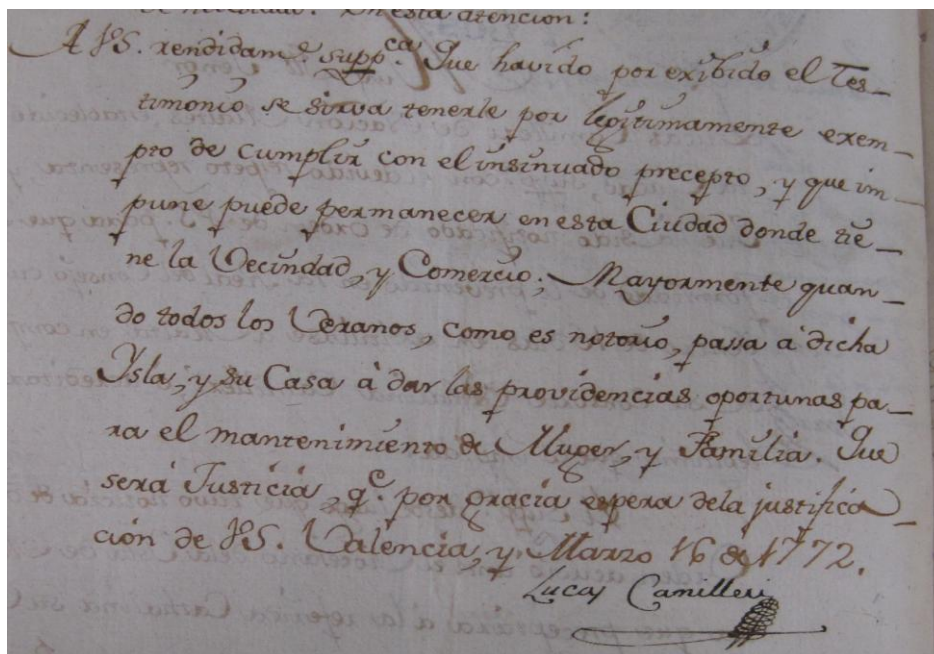
⁴ Escripures de declaració de maltesos del Corregiment de Dénia. AHMV. Tribunal de Comerç. Caixa 82. N. 3. Any 1772.

Figura 3. Fragment de l'escriptura de Jacinto Gascó⁵, escrivà de l'Ajuntament de Xàtiva, en la qual s'al·leguen problemes de salut per a la permanència en la seua pàtria de la dona del maltés Juan María Ciprioto.

23. Juan María Ciprioto Casado en Malta, otorgó Escritura a Ven-
turoso en tres de octubre del referido año: Fue su Mujer padeció
varios accidentes de Pecho, y que aunque es de edad proporcio-
nada si llegare el caso de daban toda su Familia de Malta
perderian Credito y Correspondencia, con que la vidifica la
Plaza, por sus moribos, y la resistencia que hace no halla

Figura 4. Lucas Camilieri⁶, maltés veí en la ciutat de València, demana que sa majestat accepte l'exempció respecte a la presència de la seua dona, a raó dels motius de salut exposats

A P.S. rendida en suplico. Fue havido por exhibido el tes-
timonio se sirva tenerle por legitimo exem-
pro de cumplir con el insinuado precepto, y que im-
pune puede permanecer en esta Ciudad donde tie-
ne la Vecindad, y Comercio. Mayormente quan-
do todos los Veranos, como es notorio, pasa a dicha
Isla, y su Casa a dar las providencias oportunas pa-
ra el mantenimiento de Mujeres, y Familias. Que
será Justicia, y por gracia espera de la justifica-
cion de P.S. Valencia, y Marzo 16 de 1772.
Lucas Camilleri

A més d'aquest primer corpus legislatiu exposat, també apareixeran altres lleis que s'encarreguen de controlar el correcte procés de la filadura de la seda. Així doncs, ens trobem davant d'un altre document que afecta de manera directa a la presència dels maltesos i al comerç

⁵ Escritures de declaració de maltesos del Corregiment de Xàtiva. Tribunal de Comerç. Caixa 82. N. 3. Any 1772.

⁶ Escripura de Lucas Camilieri, maltés aveïnat a València, sobre impossibilitat de viatjar de la seua dona. AHMV. Tribunal de Comerç. Caixa 82. N. 3. Any 1772.

tèxtil de finals de l'Antic Règim, encara que en aquesta ocasió és per tal de fer més competitiu el producte local front a l'auge maltés i francès. Així, en l'*Auto acordado por el Señor Don Sebastián Gómez de la Torre del Consejo de S.M. Intendente General de este Ejército y Reyno sobre el modo de Ylar la seda y reducción de la circumsferencia de tornos de hilarla* del 2 de març de 1771⁷, es vetlarà per garantir la qualitat de la seda i així poder oferir un producte en condicions de cara a la comercialització.

S'adduïx a la dificultat de les fàbriques del regne per a exportar els teixits amb certs defectes i per aconseguir els tints adequats que garantisquen el llustre i la consistència que demanda el mercat, que altres potències estrangeres sí que posseïxen, com és el cas de les malteses o les italianes.

S'intenta remeiar la situació promulgant una sèrie de mesures respecte d'això, com la prohibició d'exercitar l'art de filar a ningú sense abans haver-se presentat davant de la Justícia per a ser «*examinado por vehedores*» o per gent degudament capacitada, així com en el cas concret de València, tots aquells que volgueren matricular-se com a filadors haurien d'acudir davant del Col·legi de Tornadors de la ciutat.

En aquest sentit, pareix obligat referir el caràcter immobilista dels gremis de teixidors. Posem per cas ciutats com Castelló de la Plana, igual que succeïx a València i en altres places importants del regne. Aquesta conjuntura explica, en part, el caràcter innovador dels comerciants maltesos de teles i el triomf dels seus gèneres entre la població autòctona. Per a la data que ens ocupa, en 1773 el gremi de teixidors de Castelló estava compost per llinatges que, en gran manera, perpetuaven la seua presència de pares a fills, al llarg de les dècades, arran d'una estructura representativa i organitzativa heretada dels lustres precedents⁸. Al respecte, E. Díaz, afirma que «*da idea de un desfasado proteccionismo de unas férreas estructuras, que encorsetaron durante más tiempo del deseado la actividad artesano-industrial castellanense, impidiéndole una óptima expansión*»⁹.

A més, pel que fa als colliters, també es referixen algunes mesures que pretenen facilitar la consecució d'un producte amb major qualitat, com

⁷ AHMV. Tribunal de Comerç. Caixa 82. N. 3. Any 1772.

⁸ Els membres del gremi de teixidors de Castelló de 1774 eren: Juan Vicent (Clavari), Joaquín Peris (veedor), Pasqual Ramos i Francisco Garcés (majorals); Vicente Ivañes, Nicolás Peset, Bautista Mallol, Joaquín Linares mayor, Manuel Soriano, Josef Soldevila i Antonio Guiralt (mestres d'ofici). Protocols Notarials de Bernardo Vicente, 1774. Escripura de Poders del Gremi de Teixidors de Castelló de la Plana, 8 de maig de 1774. Arxiu Històric Provincial de Castelló (AHPC).

⁹ DÍAZ MANTECA, E. (1993): "Desarrollo económico de Castelló en el siglo XVIII", dentro de *Isabel Ferrer i el seu temps: Castelló al segle XVIII*. Castelló, Diputació de Castelló, P. 30.

l'obligació de separar el capoll de seda en tres classes: «*en escuma pura para la seda fina; los paches o capullos blandos para la seda que vulgarmente se llama retriado; y el alducar para la seda del mismo nombre y clase*», sense que les filadores o els filadors puguen mesclar-los. S'al·ludeix a la necessitat d'escaldar els capolls ben nets i «*descadarsados*», sense abocar cap tipus d'ingredient que poguera adulterar les sedes, com a olis, mels, sabó, sèu, alum, etc.

Pel que fa a les rodes utilitzades, es fixen uns límits de dotze pams de circumferència per als filadors i de deu pams per a les filadores, sense que puguen excedir els cercles esmentats. Finalment, l'orde pretén explicar-nos el seu caràcter regulador atenent a la cobdícia amb què tant els filadors com els colliters, havien fet ús fraudulent de pràctiques que reduïen considerablement la qualitat dels teixits per voler guanyar més diners en un període de temps més reduït: uns per pagar menys i altres per guanyar més en la filatura.

V. Conclusions

La legislació proteccionista espanyola es remunta als inicis de la formació dels regnes peninsulars, encara que bé és cert que va aconseguir un desenvolupament notable al llarg de l'època moderna i, particularment, en els primers anys del segle XIX, fruit de les convulses relacions entre les potències europees. En eixe context cal situar les relacions comercials entre els maltesos i els valencians, davant de la qual cosa va sorgir el recel dels tractants locals del *cap i casal per* mantindre l'hegemonia de les mercaderies de vara, que es va materialitzar en diverses disposicions legislatives que pretenien regular l'entrada de productes estrangers i la regularització dels súbdits d'altres nacions en sòl espanyol.

Al llarg de l'última dècada del Set-cents i els primers anys del segle XIX, es promulgaran gradualment diferents ordres que actualitzaran les dades de maltesos i altres estrangers presents en el regne de València, una vegada més amb la intenció de controlar les seues pràctiques i de protegir el comerç local.

El desenllaç d'aquesta empremta legislativa generarà l'aveïnament definitiu d'un gran nombre de súbdits illencs, que participaran de l'auge econòmic que la ciutat protagonitzarà a partir de mitjan del Vuit-cents, amb la seua expansió urbanística extramurs. No obstant això, un col·lectiu important de maltesos tornarà a la seua pàtria o reconduirà el seu comerç cap a altres ports mediterranis i atlàntics d'Europa. El context polític internacional també accelerarà la desaparició dels contactes comercials tèxtils amb Malta a partir del primer terç del segle XIX, amb la qual cosa tendiran a escassejar les promulgacions legislatives proteccionistes a partir d'aquests anys.

VI. Bibliografia

174

BERNAT, J.S.; BADENES, M.A. (1994): *El crecimiento de la población valenciana (1609-1857)*, Edicions Alfons el Magnànim, València.

BONO, S. (2006): "Malta e Venezia fra corsari e schiavi (secc. XVI-XVIII)", *Mediterranea, Ricerche Storiche*, III, 7, Cattedra di Storia Moderna c/o Facoltà di Lettere e Filosofia, Palermo.

BRAUDEL, F. (1984): *Civilización material, economía y capitalismo (siglos XV-XVIII)*, Alianza Editorial, Madrid.

FRANCH, R. (1986): *Crecimiento comercial y enriquecimiento burgués en la Valencia del siglo XVIII*, Institució Alfons el Magnànim, València.

GIMENO, M.J. (2003): *Llinatge i poder: Castelló segles XVI-XIX*, Generalitat Valenciana, València.

MARTÍN, E., (1991): "Comerciantes malteses e importaciones catalanas de algodón (1728-1804)", *Actas del primer coloquio internacional hispano-maltés de historia*, Ministerio Asuntos Exteriores, Madrid.

MARTÍNEZ, G. (2009): "La comunidad maltesa en las tierras meridionales alicantinas, tras la medianía del siglo XVIII", *Revista del Vinalopó*, n. 12, Centre d'Estudis del Vinalopó, Petrer.

MARTÍNEZ, J., M.A. I G. (1998): "Los malteses en Aspe a finales del siglo XVIII: los Veneciano, Esquembre, Español, Attard, Bonavía y Caruana", *Revista la Serranica* nº 42, Aspe.

MOLAS, P. (2000): "Los gremios y la industria en la España moderna", *Industria y época moderna*, Ed. Actas, Madrid.

PÉREZ, M.T. (1982): "El comercio lorquino en la transición del Antiguo al Nuevo Régimen (1780-1850)", *Áreas*, 2, Editora Regional de Murcia, Murcia.

PILO, R. (2008). *Luigi Guglielmo Moncada e il governo della Sicilia (1635-1639)*, Salvatore Sciascia Editore, Caltanissetta-Roma.

PONS, J.; BIBILONI, A. (1991): "Las relaciones comerciales entre Malta y Mallorca durante la segunda mitad del siglo XVII", *Actas del primer coloquio internacional hispano-maltés de historia*, Ministerio Asuntos Exteriores, Madrid.

SALES, J.A.; JARQUE, E. (1990): "Extranjeros en España en la segunda mitad del siglo XVIII", *Actas del Coloquio Internacional Carlos III y su siglo*, T. II, Universidad Complutense, Departamento de Historia Moderna, Madrid.

SCHULTZ, H. (2001): *Historia económica de Europa, 1500-1800. Artesanos, mercaderes y banqueros*, Ed. Siglo XXI, Madrid.

VASSALLO, C. (1991): "Los malteses en la Valencia del siglo XVIII", *Actas del primer coloquio internacional hispano-maltés de historia*, Ministerio Asuntos Exteriores, Madrid.

VASSALLO, C. (2003): "The Maltese Mercantile Diaspora in the Mediterranean in the eighteenth and early nineteenth centuries", *Los extranjeros en la España Moderna. Actas del I Coloquio Internacional. Tomo I*, Màlaga.

VILLAR, M.B.; PEZZI, P. (2003, eds.): *Los extranjeros en la España Moderna*, Ministerio de Ciencia y Tecnología, Màlaga.

175

